

*Magyarországi Akadémia, jogakadémiai igazgató-
tanács, Kéziratok osztálya
hasítói emléktűz*
Kiadás, 1900. máj. 22. a. 1900.

SZERVES TÁRSADALOMTANI ELMÉLETEK

ÉS

AZ ÁLLAM SZEMÉLYISÉGÉNEK THEORIÁJA.

*

IRTA

DR. TEGZE GYULA

jogakadémiai tanár.

BUDAPEST,
EGGENBERGER-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS.
(HOFFMANN ALFRÉD.)
1900.

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

Az organismus és a személyiség fogalmának meghatározása 1. l.; atomistikus és theologiai társadalom-elméletek 2. 3. l.; a szerves teoriák 3. 4. l.; irodalmuk: J. J. Roszbach, R. v. Mohl, A. von Krieken 5. l.; ez utóbbi osztályozásának bírálata 6. l. A tan fejlődésmenete 6. 7. l.; az egyes korszakok, a könyv beosztása 7. l.

I. RÉSZ.

Ó-KOR.

I. FEJEZET.

A görögök.

1. §. A sophisták és Sokrates. Az állambölcsélet kezdete: az első theoria Protagorásé 8. 9. l.; a tan individualistikus és mechanikus jellegű 9. 10. l.; az organikus felfogás csirái: Sokrates 12. l.

2. §. Platon. Munkáinak célja gyakorlati: az állameszmény meg-rajzolása 12. l.; a „Πολιτεία“ 13. l.; elméleti fejtegetések: az állam keletkezése, berendezése 14. 15. l.; az egyéni függőség 16. l.; a három osztály 17. l.; hasonlat az osztályok s a lélek részei között 18. l.; az elfajult államalkatok 19. 20. l.; a párhuzam nem bizonyítja a szerves felfogás fenforgását Platonnál 21—23. l.; a lélek mechanikus theoriája 24. l.; a munka-megosztás hangsúlyozása sem bizonyíték 25. l.; a párhuzam alapja Platon világfelfogása 26. 27. l.; az állam a mechanikai alapokon nyugvó mindenség visszatükröződése 28. 29. l.; az állam nem személy 30. l.

3. §. Aristoteles. A „Politika“ 31. l.; gyakorlati mű 32. l.; az állam eredete 33. l.; jellege 34. l.; az állam szerves egész 35. l.; ez állítás igazolása 36—38. l.; látszólagos ellentmondás 38. 39. l.; az állam berendezése, a társadalom: a család 40—42. l.; a közgazdaság 43. 44. l.; társadalmi osztályok 45. l.; az állam személyisége 46—49. l.

4. §. A stoikusok és neoplatonikusok. Az organikus felfogás elterjedése 51. l.; az emberiség szerves egész 52. l.; az „Epistola ad Trajanum“ 52. l.; Sallustios „Περὶ Θεῶν καὶ νόσμον“ 53. l.

II. FEJEZET.

A rómaiak.

1. §. A római felfogás. Szerves államtani elméletek nyomai: Mene-nius Agrippa, Florus „Epitome rerum Romanarum“ 54. l.

2. §. Cicero. Eklektikus 55. l.; az emberi egyesületek felosztása 56. l.; az állam személyiségének nyomai 57. l.

3. §. Visszapillantás. 58. 59. l.

II. RÉSZ.

A KERESZTYÉNSÉG ÉS A KÖZÉPKOR.

I. FEJEZET.

A kor világnézete.

1. §. A középkor államtani irodalma. Az irodalom alkotó elemei 60. l.; az egyházi felfogás: az egység momentumának kiemelése 61—63. l.; az emberiség egysége 64. l.; kettéválása egyház és államra 65. l.: mindkét alakulat organikus 65. l.

2. §. Az egyház. Alakulásának okai 67. l.; hatásköre 68. l.; szerves felfogásának példái 69. 70. l.; külső szervezkedése 71. l.; átmenet ezzel a mechanikai felfogása 72—76. l.; eredetének kérdése 78. l.;

3. §. Az állam. Egysége 79. 80. l.; fontossága 81. l.; hatásköre 82. 83. l.; eredete 85. l.; a társadalmi körök 86. l.

II. FEJEZET.

Az egyes államtani elméletek.

1. §. Salisbury János. Szerves felfogásra valló kifejezések korábbi íróknál 88. l.; a „Policraticus“ 89. l.; az állam eredetének kérdése 90. l.; az állam és az ember közti párhuzam 91. l.; következtetések: az egyház felsőbbsege 92. l.; az államtágok helyzete 93. l.; az elfajult állam 94. l.; a fejedelemgyilkosság 95. l.

2. §. Aquinói szent Tamás. Államtani művei 95. l.; az állam berendezése, hasonlat az emberi testtel 96—98. l.; Ptolomaeus Lucensis: a „De regimine principum“ 2. és 3. könyve 99—102. l.; Aristoteles „Politikájának“ magyarázata 103. l.

3. §. Engelbertus Admontensis. A társadalmak osztályozása 104. l.; az állam és az ember közti hasonlat 105. 106. l.; „De ortu, progressu et fine Romani imperii“ 106. l.

4. §. Aegidius Romanus Colonna. A társadalom osztályozása 107. 108. l.; az állam eredete 109. l.; az állam tagozata 110. l.

5. §. Marsilius Patavinus és a publicisták. Hasonlat az állam és az ember közt 111. l.; az állam eredete 112. l.; állami működések, az állam feladata 113. 114. l.; e korszak röpiratai 115. l.

6. §. Nicolaus Cusanus. „De concordantia catholica“ alapeszméje 115. 116. l.; az egyház 117. l.; a birodalom 118. 119. l.; gyakorlati következtetések 120. l.; az államfelfogás változásának okai 121. 122. l.

7. §. A szakjogászok. A szerves felfogás nyomai 123. l.; az egyesületek személyisége fiction nyugszik 124. 125. l.

8. §. Eredmények 126—129. l.

III. RÉSZ.

A RENAISSANCE ÉS AZ ÚJ-KOR.

1. §. A korszak államtani felfogása. A világnézet átalakulása 130. l.; visszahatás az államfelfogásra 132. l.; a népsouverainitas és a szerződéses elméletek fellépte 134—138. l.; a szerves hasonlatok előfordulásának okai 139—141. l.

2. §. A szerves államtani felfogás emlékei. J. Bodin 143. l.; P. Gregorius Tholozanus 144. 145. l.; A. Guevara, R. G. Knichen 146—148. l.; Montesquieu 152. l.; J. H. G. Justi 153. l.; J. J. Rousseau 154—156. l.; II. Frigyes 157. 158. l.; J. G. Fichte 159. l.; Oszvald Zs. 160. l.; „Deductiones actionum hominis et civis“ 161—163. l.

3. §. Az állam személyisége. A souverainitas tana 163. l.; fejedelmi souverainitas 164. l.; népsouverainitas 165. 166. l.; az államsouverainitas tanának csirái 167—171. l.; Besoldus: „majestas realis“ és „m. personalis“ 167. l.; Grotius: „subjectum commune“ és „s. proprium“ 168. l.; Pufendorf: „personae morales simplices“ és „compositae“ 169. l.; Rousseau: „volonté générale“ és „v. de tous“ 170. l.; Nagy Frigyes: „premier serviteur“, „premier magistrat“ 170. 171. l.

IV. RÉSZ.

A XIX. SZÁZAD.

I. FEJEZET.

A behatóbb organikus felfogás kezdete.

1. §. A kor átnézete. Ellenhatás az individualistikus felfogás ellen 172. l.; gazdasági reactio 173. 174. l.; visszahatás a jog- és államelméletek terén 175. l.; visszahatás a bölcsészetben 176. l.

2. §. A bölcsészek. Fr. W. v. Schelling 177. l.; G. W. F. Hegel 170—180. l.; F. E. D. Schleiermacher 181. 182. l.; J. Fr. Fries 183. l.; J. E. Erdmann, A. Trendelenburg 184. 185. l.

3. §. A történeti irány; az államtani irók. A. H. Müller 187. l.; H. Leo 188. l.; J. Stahl 189. l.; Schmelzing 190. l.; K. S. Zachariá 191. 192. l.; Fr. Schmitthenner 193. l.; H. Ahrens 194. 195. l.

4. §. A társadalom fogalmának megteremtői. A társadalom fogalma késői megalakulásának okai 196. l.; első említői: J. J. Rousseau 197. l.; Cl. H. Saint-Simon 198. l.; Chr. Fr. Krause 199—202. l.; J. Fr. Herbart 203. 204. l.; A. Comte 205. 206. l.; W. Gladstone 207. l.; H. Eisenhart 208. l.; részletesebb kifejtői: L. v. Stein 209. 210. l.; R. v. Mohl 210—212. l.; C. Rössler 213. l.; C. Frantz, J. v. Held 214. 215. l.

II. FEJEZET.

X A szerves felfogás túlzásai.

Anthropomorphikus rendszerek; az ember korai a társadalomban: L. G. de Bonald, C. Th. Welcker 216. l.; J. C. Bluntschli 217—219. l.; a társadalmak nemei 217. l.; az emberi szervek analogiája a társadalomban 218. l.; az államformák 219. l.; Fr. Rohmer 219—223. l.; a politikai pártok mint a szellemi fejlődés irányainak megtestesítői 219. l.; a radicalismus mint a gyermekkor iránya 220. l.; a liberalismus mint a férfi koré 221. l.; a conservatismus és az idősebb férfi tulajdonságai 222. l.; az absolutismus és az öreg ember jelleme 223. l.; J. C. Planta 224. 225. l.

III. FEJEZET.

X Tudományos alapokon nyugvó elméletek.

1. §. A felfogás alapgondolata. Hasonlat a szerves lény-nyel általában, a társadalom hyperorganismus 226. l.

2. §. Német irók. P. v. Lilienfeld 227—236. l.; munkái 227. l.; a társadalom valódisága 228. l.; szervessége 229. l.; a physiologiai, morphologiai és tektologiai jelenségek azonossága a közületben és az élőlényben 229. l.; a szervezet: a sejt 230. l.; ezek kapcsolata 231. l.; a sejtközi anyag 232. l.; az élettani működések; táplálkozás: termelés, forgalom, fogyasztás; kiválasztás 232. 233. l.; az idegrendszer és viszonylati élet 234. l.; a társadalom körtana 235. l.; therapiája 236. l. — A. Schaffle 237—246. l.; a társadalom fogalma 237. l.; a szervezet, az elem: a család, szövetek 238. l.; szervek 239. l.; működés: táplálkozás, tápszétoztás 240. l.; az egyes szövetek 241. 242. l.; szervrendszerek, különösen az állam és község 243. l.; fejlődési analogiák 244. 245. l.; társadalmi lélektan 246. l. — F. Tönnies, G. Simmel, Fr. Ratzel 247—257. l.

3. §. Angol és amerikai irók. H. Spencer 255—268. l.; „Social statics“ 255. l.; „A társadalmi organismus“ 256. l.; társadalmi és szerves növekvés 257. l.; a szervezet 258. l.; a működés 259. l.; a fejlődésmenet 260. l.; a szervrendszerek: táplálkozási rendszer 261. l.; a tápelosztás rend-

szere 262. l.; az idegrendszer 263. l.; központi idegek 264. l.; hasonszervi idegek 265. l.; edénymozgató idegek 266. l.; a társadalmak fajai 266. l.; a társadalmak szaporodása 267. l. — A. W. Small és G. E. Vincent 268—272. l.; a társadalom fogalma 269. l.; alakítani leírása: szövetek 269. l.; szervek, szervrendszerek 270. l.; működésök 271. l.; társadalmi kórtan, therapia 272. l.

4. §. Francia és olasz írók. A. Fouillée 273—281. l.; a szervesség ismérvei 275. 276. l.; a pszichológiai tünetmények fokozatossága 277. l.; a társadalom idegrendszere 278. l.; a társadalmak osztályozása 279. l.; a társadalmi tudat 280. l.; gyakorlati következtetések 281. l. — G. de Greef 282—287. l.; a társadalom fogalma 283. l.; az élőlényvel való párhuzam 284. 285. l.; különbségek: a társadalom szerződéses organismus 286. l.; társadalmi szervek, működések 287. l.; társadalmi lélektan 287. l. — J. Izoulet 288—291. l. — J. Novicow 292—294. l.; a társadalom fogalma 292. l.; társadalmi működések 293. l.; a társadalom lelki élete 294. l. — R. Worms 295—310. l.; a társadalom fogalma 295. l.; a szervesség ellen felhozott ellenvetések 296. 297. l.; társadalmi alaktan: az elem, a sejt 298. l.; szervek, készülékek, rendszerek 299. l.; leszármazási, helyi, élettani és systematikus egységek 300. 301. l.; az idegrendszer 302. l.; társadalmi élettan 303. l.; táplálkozás 304. l.; viszonylati működés 305. l.; szaporítás 306.; a társadalmak osztályozása 307. l.; betegségei 308. 309. l.; gyógytana 309. 310. l. — Olasz írók: G. Carle 312. l.; G. Sergi 313. l.; L. Ratto 314. l.; Sc. Sighele 315. l.

5. §. Hazai szerzők. Szontágh G. 316. l.; Benczur J. 317. l.; Hunfalvy P. 318. 319. l.; Mocsáry L. 320. l.; Kogler N. J.: a társadalom fogalma, fajai 321. l.; az állam fogalma, a nép tagoltsága 322. l.; Pisztory M. 323. l.; a „Társadalom-tudomány“ 224. l.; Beöthy L.: a társadalom fogalma 325. l.; szervessége 326. l.; Pulszky G. 327—330. l.; a társulás tünetményének általánossága 327. l.; társaság és társadalom 328. l.; a társadalom szervessége 329. l.; fajai 329. l.; az állam 330. l.; Concha Gy. 331—334. l.; a társadalom fogalma, keletkezése, szervezete 332. l.; fajai 333. l.; tagozata 333. l.; az állam 334. l.

6. §. Az állam személyisége. Társadalomtani és jogi személyiség 336. 337. l.; társadalmi akarat és tudat mint a személyiség alapja 338. l.; e tan fellépte: F. Schützenberger 339. l.; L. v. Stein, Bluntschli 340. l.; O. Gierke úgy az egyes, mint az állam valósággal bír 341. l.; a személyiség közjogi és magánjogi fogalma, összzemélyiség, tagszemélyiség 342. l.; A. Hänel 342. l.; H. Schulze 343. l.; H. Preuss 344. l.; M. Hauriou 345. l.; Kuncz I. 346. l.; Concha: a személyiség fogalma, az államszemélyiség kialakulása 347. l.; nyilvánulása 348. l.; szervezete és külső megtestesülése 349. l. — A jogi személyiség fogalmának megalakulása 349. l.; első fellépte: L. H. Jakob 351. l.; J. Chr. Majer 352. l.; E. Albrecht 350. l.; P. Rossi, G. Beseler 354. l.; O. Bähr 355. l.; C. F. v. Gerber 356. l.; K. Th. v. Inama-Sternegg 357. l.; P. Laband, G. Meyer 358. l.; Ph. Zorn, A. Hänel 359. l.; G. Jellinek: a személyiség teleologikus gondolatmenet teremtménye 360. l.; az

állam akarata hatalom 361. l.; H. Rosin 362. l.; E. Bernatzik 363. l.; H. Rehm 364. l.; X. S. Combothecra, L. Michoud 365. l.; G. Grasso 366. l.; Nagy E., Polner Ö. 367. l.

BEFEJEZÉS.

Az organikus felfogás felléptének okai; belső igazságának kérdése 368. l.; az emberi egyesülések fajtái 369. l.; a társadalom fogalmának megállapítása, önállóságának, lényei mivoltjának igazolása 370. l.; a társadalom organikus 371. l.; a szervesség tünetei a közületben 371. l.; társadalmi táplálkozás, szaporodás, mozgás 372. l.; szervezet, fejlődés 373. l.; a biológia tárgyalási módja: alaktan 374. l.; élettan 375. 376. l.; fejlődéstan 376. l.; a közelebbi párhuzam nehézségei 377. l.; a bírálatok túlzásai 379. l.; társadalmi tudományok, egy új beosztás lehetősége és szüksége 380. l.; az organikus felfogás haszna 381. l. — A társadalom személyiségének tana, e fogalom viszonylagossága 382. l.; a jogi személyiség kérdése 383. l.; a jogi felfogás egyoldalú, de nem képzelem eredménye 383. l.

